

Соціальні комунікації

УДК: 172.16:341.229(045)

ШИРОКОВА-МУРАРАШ О.Г., доцент кафедри міжнародного права
Інституту міжнародних відносин
Національного авіаційного університету
ЗАВОЮРА Ю.О., студентка 5 курсу кафедри міжнародного права
Інституту міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

КОСМОПОЛІТИЗМ ЯК ІНФОРМАЦІЙНЕ ДЖЕРЕЛО ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті досліджується проблема взаємозв'язку космополітизму та глобалізації, як специфічних соціальних явищ свого часу, передумови їх виникнення та особливості історичного розвитку; висувається теза про те, що космополітизм є інформаційним джерелом глобалізації.

Ключові слова: космополітизм, глобалізація, інформаційне джерело, світове суспільство.

Аннотация. В статье исследуются проблемы космополитизма и глобализации, их историческое развитие, их происхождение и взаимосвязь, а также выдвигается и подтверждается тезис о том, что космополитизм является информационным источником глобализации.

Ключевые слова: космополитизм, глобализация, информационный источник, мировое общество.

Summary. This article examines the problem of cosmopolitanism and globalization, their historical development, their origin and relationship, and extends and confirms the idea that cosmopolitanism is an informational source of globalization.

Keywords: cosmopolitanism, globalization, informational source, world society.

Постановка проблеми. Актуальність теми обумовлюється тим, що ХХІ століття ознаменувалося приходом інформаційної ери та трансформацією індустріального суспільства в інформаційне суспільство. Характерною рисою сучасного світу став процес глобалізації, яка у свою чергу породила тривалі дискусії та, навіть, демонстрації протесту з боку певної частини суспільства. У науковому світі вчені намагаються дослідити причини виникнення, сутність глобалізації та передбачити результати її впливу (як позитивні так і негативні) на життєдіяльність суспільства.

Дослідженням космополітизму та глобалізації займалися такі вчені як А. Чумаков, Ж. Дерріда, П. МакКормік, А. Кураєв, Д. Ольшанський, А. Грякалов тощо. Але вони майже не торкалися питань витоку глобалізації та її взаємозв'язку з космополітизмом. У даній статті вперше робиться спроба розгляду космополітизму як інформаційного джерела глобалізації.

Метою статті є дослідити космополітизм як явище у лоні якого формуються теоретичні підвалини глобалізації.

Виклад основних положень. Космополітизм висунув ідею цілісності світового буття, єдиного громадянства та єдності всіх держав. Актуальна для глобалізації ідея “світу без кордонів” з'являється саме у космополітичному вченні античних філософів, що дозволяє нам шукати в ньому передісторію глобалізації.

Наукові дослідження щодо питання про походження глобалізації характеризуються наявністю різноманітних концепцій та теорій. Деякі вчені пов'язують зародження глобалізації з виникненням інформаційних технологій та комп'ютеризацією суспільства, інші – з розвитком та поглибленням економічних, культурних, соціальних та політичних зв'язків між державами світу, є й такі, котрі пов'язують це явище з теорією світової змови. Найвагоміші теорії – це апологетична та функціоналістська, які пов'язують виникнення глобалізації саме з космополітизмом.

Космополітизм та глобалізація у всьому світі трактуються досить широко: від майже повного збігу їх смислів до серйозного протиставлення цілих понять. Сьогодні, на жаль, немає всеосяжної позиції світового співтовариства, як і немає чітких концепцій чи нормативних документів, які б формували єдину позицію з цього приводу.

Для досягнення однозначності в понятті космополітизму доречно звернутися до словника з психології: “Космополітизм – (від грец. *cosmo* – “мир” і *polith* – “громадянин”), розширення ідеї вітчизни на весь світ, ідеологія так званого світового громадянства [13] та історичного словника, де космополітизм розглядається як ідеологія так званого світового громадянства, яка проповідує байдуже ставлення до батьківщини, до свого народу, його національної культури заради створення “світової держави”, встановлення “світового громадянства” [7]. Однак, у ході опрацювання робіт таких відомих вчених як А. Чумаков, Ж. Дерріда, П. МакКормік, можна виділити щонайменше ще кілька визначень. Їх різноманітність залежить від політичних уподобань та спрямувань у той чи інший історичний період. Досить часто вони суперечать один одному, що видно з наведених нижче прикладів тлумачення космополітизму:

- ідеологія так званого “світового громадянства”, яка загальнолюдські інтереси і цінності ставить вище інтересів окремої нації [8];
- в основі космополітизму лежить свідомість єдності людського роду та солідарності інтересів окремих народів і країн, як частин єдиного цілого людства [14];
- ідеологія так званого “світового громадянства” як реакційна буржуазна ідеологія, що проповідує відмову від національних традицій і культури, патріотизму та заперечує державний і національний суверенітет [11];
- теорія і ідеологія, що обґрунтовують відмову від національних традицій і культури, які заперечують державний і національний суверенітет в ім'я єдності людського роду [4];
- ідеологія, яка під прикриттям понять “світової держави” і “світового громадянства” відкидає право націй на самостійне існування і державну незалежність, проповідує відмову від національних традицій і національної культури, від патріотизму [15].

Таким чином, можна сказати, що у перших двох визначеннях мова йде про єдність людського роду, про ідею світового громадянства, що носить позитивний характер, у той час як у трьох останніх визначеннях акцент робиться на відмову від державного суверенітету, національних традицій, що сприймається негативно.

Радянський вчений А. Івін вважає, що поняття космополітизму включає у собі дві складові : 1) ідеологія світового громадянства, що заперечує державний і національний суверенітет; 2) система поглядів, заснована на відмові від визнання пріоритетності національних традицій і культури перед традиціями і культурою інших країн і народів, що виходить з єдиних інтересів і цінностей всього людства.

Ідейні прихильники космополітизму часто будують систему своїх поглядів не на принциповому визнанні всепланетарної єдності, не на усвідомленні себе громадянами планети Земля, а в першу чергу на запереченні власної національно-державної

ідентичності. Перекручення трактування загальнолюдських інтересів, іноді співвідноситься або ототожнюється з політикою конкретних держав світу, протиставляється державним інтересам власної країни. В основі космополітизму може лежати не стільки відсутність патріотизму, нехтування національними цінностями або небажання слідувати традиції, скільки прагнення уникнути державно-політичних обмежень, як наприклад вільно обирати країну проживання. Подібний космополітизм зберігає ідеологію світового громадянства і характеризується відсутністю особливої прихильності до батьківщини [16].

У працях А. Івіна розкриваються і питання історії космополітизму. Космополітизм виник як одна з форм античного світогляду і був тісно пов'язаний з соціальними концепціями античних філософів і фактично являв собою спробу подолати політичний партикуляризм полісної системи організації суспільства. Такий був космополітизм Діогена Синопського (412 – 323 до н. е.), за свідченням деяких більш пізніх авторів, першим вжив поняття “космополіт” саме він. Засновник філософської школи стоїків Зенон із Китіона розглядав космополітичний ідеал як суспільну форму, яка зробила б можливим життя кожної людини за єдиним всесвітнім законом. На високому теоретичному рівні розробляють ідеї космополітизму софісти. Космополітизм філософської школи кіренаїків виражався формулою “*Ubi bene, ibi patrio*” (“Де добре, там і батьківщина”). Із створенням імперії Олександра Македонського поширення набули космополітичні ідеї, пов'язані з розширенням сфери політичного панування і впливу [16].

Справжня ідея єдиного людства на основі універсального права започатковується давньогрецькою філософією спочатку у вченні Сократа. Одними із перших, хто вийшов за кордони націоналістичних уявлень та ізольованого життя були софісти (Протагор, Гіппій, Горгій, Антифон, Лікофрон та ін.). З одного боку вони вважали державу і право породженням сили, а правопорядок – втіленням сили, з іншого – виступали гарячими прихильниками ідеї союзу всіх греків. Ідеалом софістів стала єдина імперія еллінів. Сократ починає долати національну виключність, продовжує розвивати ідею космополітизму, доповнюючи її культом вірності закону.

Отже, за своїм первинним історичним змістом космополітизм був прагненням розширити і збагатити сферу соціального і духовного буття людини. І це прагнення, якщо воно не було лицемірним, не служило прикриттям цілям імперіалістичного панування і корисливості, завжди було гуманістичною цінністю. Однак, космополітизм часто піддається критиці з боку прихильників патріотизму, як відсутність патріотизму або прихильності до свого народу й батьківщини.

Слід підкреслити, що якщо космополітизм і закликає до відмови від патріотичних почуттів у відношенні країни, то він замінює їх аналогічними по відношенню до світу, планети Земля. “Єдність людського роду” – ось головна його ідея. В той же час космополітизм суперечить інтернаціоналізму в тому, що вважає нації пережитком, вторинними як по відношенню до індивідуума, так і по відношенню до людства в цілому [8].

Ідеологи соціалізму також не залишили без уваги космополітичні принципи. Так В.І. Ленін розвивав ідеї про знищення в далекій перспективі, “після здійснення диктатури пролетаріату у всесвітньому масштабі”, не тільки “роздробленості людства на дрібні держави і всякої відособленості націй, не тільки зближення націй, але й злиття їх” [6]. У сталінську епоху розповсюджується негативне ставлення до космополітичного вчення. У 1948 р. політичний діяч А.А. Жданов вперше промовляє вислів “космополіт

безродний”, як ярлик щодо людини, яка втратила почуття національної гідності та честі і це стало початком нової хвилі репресій...

Щоб простежити зв'язок космополітизму з глобалізацією, звернемося до концепцій щодо визначення поняття глобалізації та її основних ідей. В словниках та енциклопедіях можна знайти наступне визначення поняття глобалізації: “Глобалізація – це процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації”. В працях В. Іноземцева глобалізація – це якась *ultima causa*, що пояснює практично всі помітні тенденції світового розвитку – як обнадійливі, так і викликаючи тривогу; спонтанний процес, який зумовлений передусім економічним, технологічним та соціальним прогресом останніх десятиліть [5]. А. Чумаков вважає, що глобалізація – це, взагалі, об'єктивно-історичний процес.

Деякі риси глобалізації проявилися вже в епоху античності (імперія Олександра Македонського). Римська імперія була однією з перших держав, які затвердили свою гегемонію над Середземномор'ям, що призвело до глибокого переплетення різних культур і появи міжрегіонального поділу праці в Середземномор'ї.

Витоки глобалізації йдуть з XII-XIII ст., коли одночасно з початком розвитку ринкових (капіталістичних) відносин в Західній Європі почалося бурхливе зростання європейської торгівлі і формування “європейської світової економіки” [11].

Глобалізація охоплює практично всі сфери суспільної діяльності, включаючи політику, ідеологію, культуру, спосіб життя, самі умови існування людства. Глобалізація виражається в таких процесах:

- це сучасна форма міжнародних відносин, яка характеризується поширенням взаємозалежності між країнами в економічній, політичній і культурній сферах практично на всю земну кулю;
- основним чинником розвитку глобалізації стала науково-технічна революція, особливо розвиток світової системи інформації, поширення Інтернету, який зробив можливим миттєвий зв'язок між людьми в різних кінцях світу і усунув перешкоди на шляху розповсюдження будь-якої інформації [1];
- зміцнення зв'язків між найвіддаленішими куточками планети, небувале поширення по всій планеті ідей та інформації, технологій, культури, ціннісних орієнтацій, способу життя, поведінки;
- зростаюча інтенсивність взаємозв'язків у сфері торгівлі, фінансів, міграції населення в наслідок розвитку всеосяжних систем транспорту та комунікацій;
- виникнення спільних для світового співтовариства проблем, процес зростання загальнолюдських інтересів у всіх сферах людського буття, стирання граней між місцевими й всепланетарними подіями [3].

Пітер МакКормік вважає, що поняття “глобалізація” відноситься до “процесу глобалізації” в сенсі здійснення якоїсь діяльності, масштаби якої охоплюють весь світ. Таким чином, в англійській мові в слові “глобалізація” акцент робиться на загальності трактування поняття. А “космополітизм” в оксфордській англійській – слово відносно старе. У звичайній англійській мові його використовували ще в середині XVII ст. Сьогодні під словом “космополітизм” в основному мають на увазі якість, якою можуть володіти люди або групи людей. Деякі словники описують цю рису фразою “відчувати себе як удома”. Тобто деякі відчувають себе як вдома не тільки в рідній країні, але і практично в будь-якій точці світу. Мається на увазі, що такі люди або групи людей більше не обмежують себе прихильністю до країни, в якій народилися. Тут більше підкреслюється універсальність, а не загальність [12].

Тобто, вчений розділяє ці два поняття. Якщо глобалізація для нього це процес, який охоплює весь світ, то космополітизм – це якість, якої володіють люди або групи людей. Він розглядає глобалізацію як розповсюдження систематичних когнітивних технологій.

Іншої точки зору притримується російський професор А. Чумаков. Він вважає, що людство приречене постійно балансувати між космополітизмом, глобалізацією, автаркією та націоналізмом в силу різноманіття та природного протистояння різних культурно-цивілізаційних систем, якими воно представлене. У той же час глобалізація і космополітизм – закономірні явища і найважливіші характеристики суспільного розвитку. Тому слід не перешкоджати їхньому поширенню і укоріненню в суспільному житті, а прагнути до глибшого розуміння їх суті і того, що за ними криється, щоб, уникаючи поспішних оцінок і односторонніх висновків, сприяти формуванню стабільного і справедливого глобального світу [17].

Для А. Чумакова глобалізація – це об’єктивно-історичний процес, а космополітизм – культурне явище, світоглядна позиція. Однак, вчений ставить знак рівності у своїй праці між цими двома поняттями, вважаючи, що вони існують і розповсюджуються у наш час як два взаємодоповнюючі процеси. З цього, можна зробити висновок, що космополітизм, який виник раніше, є не тільки інформаційним, але й культурним джерелом глобалізації.

Цікавою є концепція російського вченого В. Кувакіна, яка повністю підтверджує нашу тезу, про те, що космополітизм є інформаційним джерелом глобалізації. Він вважає, що “космополітизація” або глобалізація соціального буття – неминучий природно-історичний процес. Він відображає позитивні потреби в зміцненні економічних, культурних, наукових та інших зв’язків у світовому співтоваристві. Інтеграційні та глобальні процеси не тільки демонструють науково-технічні і культурні досягнення людства, але і дають особистості багато нових можливостей для самовдосконалення, реалізації своєї людяності. Зрозуміло, космополітизм існує в світі реальних міжнародних планетарних протиріч, в тому числі і в атмосфері суперництва країн за вплив і панування. Можливо, ця геополітична боротьба і є природним вираженням волі до життя будь-якого суспільного організму, проте вона не пов’язана з ідеєю світового громадянства, куди більш істотною для людства, і лише загострює потребу в гуманістичній цінності космополітизму [9].

Отож, глобалізація не виникла як щось нове та невідоме. Вона мала корені ще з античних часів. І тому, доцільно вважати, що саме космополітизм послугував розвитку глобалізаційних поглядів. Ці два поняття різні, але в той же час дуже подібні, оскільки глобалізація має витоки з космополітизму.

Соціальними індикаторами космополітизму як цілком зрілого прагнення особистості до розширення соціального і культурного простору свого існування стали сьогодні формування глобальної свідомості, глобальної етики, глобальної економіки і глобального інформаційного простору, глобальної політики, глобальних соціальних рухів, одним з яких є цивільний або світський (секулярний, тобто нерелігійний) гуманізм. Наш час – це формування і діяльність глобальних соціальних інститутів, найбільш значним з яких є Організація Об’єднаних Націй або глобальний інформаційний простір, символом якого служить інтернет [9].

Незважаючи на величезні відмінності в культурному, технологічному, соціальному і політичному розвитку держав і регіонів, процес єднання світової спільноти очевидний і викликаний особливими характеристиками сучасного світу. Так, наприклад, системи колективної глобальної безпеки, що розробляються під егідою ООН, сприяють зміцненню національної безпеки кожної окремої країни. Системи світового економічного, політичного

та культурного співробітництва зміцнюють і збагачують національні культури і економіки. Формування міжнародної антитерористичної коаліції також висловлює потребу світового співтовариства в консолідації перед обличчям світових проявів зла.

Висновки.

Космополітизм та глобалізація – це частини одного цілого, які доповнюють один одного.

Глобалізація своїми теоретичними коріннями впливає з космополітизму, що дозволяє кваліфікувати космополітизм як інформаційне джерело глобалізації, а космополітична ідея світової єдності виступає закономірною і необхідною умовою співіснування людства у глобальному світі.

Використана література

1. Волович О.О. Глобалізація : переваги і загрози для нашої країни. – Режим доступу : [//www.od.niss.gov.ua/articles/485](http://www.od.niss.gov.ua/articles/485)
2. Глобалізація : підходи, школи, визначення. – Режим доступу : [//www.istfak.org.ua/tendentsii-rozvytku-suchasnoi-systemy-mizhnarodnykh-vidnosyn-ta-svitovoho-politychnoho-protsesu/183-protsesy-rehionalizatsii/407-hlobalizatsiya-pidkhody-shkoly-vyznachennya](http://www.istfak.org.ua/tendentsii-rozvytku-suchasnoi-systemy-mizhnarodnykh-vidnosyn-ta-svitovoho-politychnoho-protsesu/183-protsesy-rehionalizatsii/407-hlobalizatsiya-pidkhody-shkoly-vyznachennya)
3. Деррида Ж. Глобализация, мир, космополитизм. – Режим доступу : [//www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Derr/global.php](http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Derr/global.php)
4. Ивнин И. Философский словарь. – Режим доступу : [//www.teme.ru/dictionary/187/word/Космополитизм](http://www.teme.ru/dictionary/187/word/Космополитизм)
5. Иноземцев В.Л. Вестернизация как глобализация и “глобализация” как американизация. – Режим доступу : [//www.ec-dejavu.ru/g/Globalization.html](http://www.ec-dejavu.ru/g/Globalization.html)
6. Информационный обзорный юридический портал. – Режим доступу : [//www.lawtoday.ru/razdel/biblo/tgp/064.php](http://www.lawtoday.ru/razdel/biblo/tgp/064.php)
7. Історичний словник. – Режим доступу : [//www.histua.com/slovník/k/kosmopolitizm](http://www.histua.com/slovník/k/kosmopolitizm)
8. Козуб О.О. Поняття космополітизму в загально філософському контексті. – Режим доступу : [//www.nbuv.gov.ua/.../F6_doc](http://www.nbuv.gov.ua/.../F6_doc)
9. Кувакин В.А. Патриотизм и космополитизм. – Режим доступу : [//www.hum.offlink.ru/education/kurses/values/values15](http://www.hum.offlink.ru/education/kurses/values/values15)
10. Кураев А.О. Космополитизм и глобализация как проявление демонического плана по объединению человечества на бездуховной основе. – Режим доступу : [//www.vseedinstvo.narod.ru/metaist/kos_i_glob.htm](http://www.vseedinstvo.narod.ru/metaist/kos_i_glob.htm)
11. Лозко Г. Етнодержавознавство. – Режим доступу : [//www.journal.mandrivets.com/Loz](http://www.journal.mandrivets.com/Loz)
12. МакКормик П. Глобализация и космополитизм. Критерии, подходы и жизненный опыт. – Режим доступу : [//www.socionauki.ru/journal/articles/126911](http://www.socionauki.ru/journal/articles/126911)
13. Словарь по истории психологи. – Режим доступу : [//www.vocabulary.ru/dictionary/888/word/kosmopolitizm](http://www.vocabulary.ru/dictionary/888/word/kosmopolitizm)
14. Словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона. – Режим доступу : [//www.dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/55751/Космополитизм](http://www.dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/55751/Космополитизм)
15. Словарь античности ; [пер. с нем.]. – М. : Прогресс, 1989. – 704 с.
16. Философская энциклопедия. – Режим доступу : [//www.dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/560/Космополитизм](http://www.dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/560/Космополитизм)
17. Чумаков А.Н. Глобализация и космополитизм в контексте современности. – Режим доступу : [//www.congress2008.dialog21.ru/Doklady/22810.htm](http://www.congress2008.dialog21.ru/Doklady/22810.htm)

~~~~~ * * * ~~~~~